

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI TÜRKÇE
A DERSİ UZUN TEZİ

“DIŞ GERÇEKLİK VE KADIN”

Öğrencinin Adı: Kaan

Öğrencinin Soyadı: DURAN

Danışman Öğretmen: Sevgi ÇAĞLAR

Diploma Numarası: 001129-0040

Sözcük Sayısı: 3910

Araştırma Sorusu: Erendiz Atasü'nün *Dağın Öteki Yüzü* adlı yapıtında siyasi ve toplumsal yapının kadın figürler Fitnat Hanım, Vicdan ve Vicdan'ın kızı üzerindeki etkisi nasıl ele alınmıştır?

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
I. YAPITA YANSIYAN SİYASİ VE TOPLUMSAL KOŞULLAR	5
I.I. MÜBADELE DÖNEMİ VE SONRASI:.....	5
I.II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER / GELİŞİMLER:.....	6
I.III. CUMHURİYET SONRASINDA YAŞANAN SİYASİ / SOSYAL DEĞİŞİMLER	9
I.IV. CUMHURİYET SONRASI DARBE DÖNEMİ:	10
II. KOŞULLARIN YARATTIĞI KADIN FİĞÜRLER	12
II.I. KURTULUŞ SAVAŞINDA KADIN: “FİTNAT HANIM”	12
II.II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN; VİCDAN	14
II.III. DARBE DÖNEMİNDE KADIN; VİCDAN’IN KIZI.....	16
SONUÇ	18
KAYNAKÇA	20

ÖZ (ABSTRACT)

IB diploma programı A Türkçe dersi kapsamında hazırlanan bu çalışmada, Erendiz Atasü'nün “Dağın Öteki Yüzü” adlı yapıtında, yaşanan siyasi ve toplumsal değişimlerin kadın figürler üzerindeki etkileri incelenmiştir. Kurgu boyunca değinilen siyasi ve toplumsal olaylar, yapıttaki önemlerinin yanı sıra tarihsel boyuttaki etkilerini açıklamak amacıyla gelişme bölümünün başında ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Gelişmenin devamında siyasi gerçekler, özellikle kadın figürlerle ilişkilendirilerek anlatılmış, bu gerçeklerin bireysel ve toplumsal boyutta yarattıkları değişimler aktarılmıştır. Bu anlamda Türk siyasi tarihine yön veren olaylar, figürlerin hayatlarında yarattıkları değişimler üzerinden kurguya yansımıştır. Yapıtta, toplumsal değişimi aktarmak adına kullanılan kavramlardan biri de nesiller arası görüş farklılıkları olmuştur. Fitnat Hanım, Vicdan ve Vicdan'ın kızı üzerinden üç farklı neslin Cumhuriyet tarihine ve yaşanan gelişmelere bakışı verilmiştir. Fitnat Hanım döneminde başlayan Kemalizm düşüncesinin, toplumsal olaylar sebebiyle Vicdan'ın kızının dönemine kadar farklı kabul gördüğü incelenmiştir.

Sözcük sayısı: 132

GİRİŞ

Değişim bireyler için vazgeçilmez bir durumdur. Değişimin olmadığı yerde insanın varlığından söz edilemez. Çeşitli iç ve dış etkenler sebebiyle bireyin yaşamında veya doğrudan karakterinde farklılıklar meydana gelir. Bu farklılıklar bazı durumlarda ilerlemeyi ve gelişimi beraberinde getirir de bazen de geri döndürülemez hasarlara yol açar. İnsan hayatında köklü değişimler yaratabilecek durumların başında siyasi ve toplumsal koşullar gelir. Bütün bir ülkeyi değişime sürükleyen olaylar, o ülkenin en küçük birimi olan bireyleri de haliyle etkiler. Erendiz Atasü de “Dağın Öteki Yüzü” adlı yapıtında, ülke çapında önemli değişimlerin sebebi olan siyasal ve toplumsal yenilikleri ve bu yeniliklerin bireyler üzerindeki etkisini anlatır. Yazar, geniş bir zamana yaydığı anlatımında Cumhuriyet’in ilanından darbe dönemine kadar ülkenin yaşadığı çeşitli değişimlere yer verir. Bu değişimler birey toplum ilişkisi içerisinde ele alınarak figürler üzerinden yapıtta yer bulur. Yazar, değişen toplumsal yapının etkilerini farklı figürlerin yaşamları ve hayat algılarındaki değişimler yoluyla okuyucuya aktarır. Yapıtta, değişen koşulların etkisiyle, bazen istemli bazen de istemsiz değişimlerin meydana geleceği düşüncesi ön plandadır.

Toplumsal boyutta yaşanan değişimler, diğer herkes gibi kadın bireyleri de etkiler. Özellikle “Göç” gibi kavramların getirdiği karışıklık ve belirsizlik hali, çocuklarına bakma sorumluluğu bulunan kadınlar üzerinde daha büyük bir etki yaratır. “Dağın Öteki Yüzü” yapıtında da toplumsal ve siyasal değişimin meydana getirdiği durumlar ağırlıklı olarak kadın figürler üzerinden anlatılmıştır. Yapıtta odak figür konumunda olan Fitnat Hanım, Vicdan ve Vicdan’ın kızı, kurguda üç farklı dönemi temsil eder. Bu figürlerin yaşadıkları çevrede ve hayat görüşlerinde meydana gelen değişiklikler ele alınır.

Yapıt boyunca kadının, Cumhuriyet’in kurulmasında ve geliştirilmesinde üstlendiği önemli rollere rastlanır. Toplum algısında annelikle kısıtlanan kadının işlevi, bu yapıtta farklı

alanlarda anlatılarak ülkenin kurtulmasında vazgeçilemez bir etken olduğu savunulur. Bu duruma en iyi örnek eğitim alanında Vicdan ve Nefise figürlerinin gösterdiği çabanın anlatılmasıdır. Yapıtta farklı dönemlere ait figürler üzerinden dönemin gerekliliklerine uyum sağlayabilen kadın görüntüsü çizilir. Dirençli bir duruş gerektiren zamanlarda Fitnat Hanım, gelişime açılan bir kapı olarak Vicdan ve olaylara dışarıdan, en yalın haliyle bakabilen bir göz olarak Vicdan'ın kızı anlatılmıştır. Kurgudaki siyasi ve toplumsal etkenler sonucu insanlarda meydana gelen değişimler kadın figürler üzerinden işlenir.

I. YAPITA YANSIYAN SİYASİ VE TOPLUMSAL KOŞULLAR

I.I. MÜBADELE DÖNEMİ VE SONRASI:

Yapıtta Mübadele yılları, insan hayatına getirdiği köklü değişim sebebiyle yıpratıcı zamanlar olarak anlatılmıştır. Belirli bir düzene oturmuş bir yaşamdan tamamen kopup her şeye sıfırdan başlamak, kurgudaki toplum üzerinde ağır hasarlara yol açmıştır. Yazarın ele aldığı dönemde çocuk yetiştirmek zorunda olan kadınlar için durum iki kat fazla zorlayıcı hal alır. Kendi sağlığı ve güvenliği yanında çocuklarını da düşünmek zorunda olan kadınların, yeni uzama uyum sağlamak için yaşadığı değişim, anlatılan dönemde daha trajik boyutlardadır. Burada, yazarın ele aldığı ilk olay olan “Göç” olgusu okuyucunun karşısına çıkar. Anlatılan toplumun insanı, bıraktığı topraklarda hangi olanaklara sahip olursa olsun, göç ettirildiği yerde yaşama sıfırdan başlamak zorunda kalır. Bu durum çeşitli imkansızlıkları ve yoksulluğu da beraberinde getirir. “Göç” olgusunun yarattığı köklü değişimler Mübadele Dönemi’nde en açık haliyle görülür.

Yazar, “Göç” olgusunun insanda yarattığı köklü değişimi Fitnat Hanım figürü üzerinden okuyucuya verir. Yapıtta Mübadele Dönemi’ne ait bir figür olarak anlatılan Fitnat Hanım’ın

karakterinde meydana gelen değişimde “Göç” olgusunun getirdiği imkansızlıklar ve zorluklar önemli rol oynar. Anlatılan dönem için belirleyici bir sosyal gerçeklik olan mübadele, kurguda Fitnat Hanım figürünü alıştığı varlıklı hayattan kopararak yeni bir yaşam mücadelesiyle karşı karşıya bırakır: “*Babamın, kocamın Rumeli’deki varlığının karşılığı yalnızca Sakızağacı’ndaki bu ev mi? Mübadeleden sonra bana bu köhne ev mi düştü? Burada barınıyorum. Peki, neyle geçineyim? Elim ermez, kolum yetmez.*” (Atasü, 225) Figürün yaşadığı bu ani değişiklik, karakterinde de çeşitli değişimlere neden olur. Fitnat Hanım, Mübadele Dönemi ve sonrasında yaşadığı yıpranma nedeniyle hayata karşı güçlü duruşundan ödün vermek zorunda kalır. Yazar, Fitnat Hanım’da meydana gelen değişimi şu sözlerle okuyucuya iletir: “*O coşkulu, dirençli genç kadın, ne zaman hep yakınan, yüzü gülmez Fitnat Hanım’a dönüşmüştü. Parasız yatılı Vicdan evden uzaktaydı. Dönüşüme tanık olmamıştı. Fitnat Hanım boğuluyordu. Yüzü, boynu ala kesiyordu. Karanlık odalara kapanıp ağlıyordu. Kızının bir zengine varmasında çeşitleniyordu düşleri.*” (Atasü, 226) Yazarın Fitnat Hanım’daki farklılıkları dile getirişi, dönemin siyasi ve toplumsal şartlarının bireyin kişiliği üzerindeki etkilerine dikkat çekmek içindir.

I.II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER / GELİŞİMLER:

Yapıtta geçen bir başka olay ise, Vicdan ve Nefise figürlerinin İngiltere’ye yatılı okumaya gönderilmesidir. Erendiz Atasü’nün bu olayı ele alışı, Cumhuriyet’in temellerinin atılmasında sadece savaşın getirdiği yalın bir başarının etkili olmadığını vurgulamak içindir. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılması, ulusu işgalden kurtarsa da ülkenin, bilim ve eğitim açısından çok geri kaldığı gerçeğini değiştiremez. Bu durumun farkında olan Mustafa Kemal, gerçek bir kurtuluşun gençler sayesinde atılmış, çağdaşlığa ve eğitime dayanan sağlam temeller üzerine kurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. “*Vatan, şüphesiz, milletin sayesinde kurtulmuştur*

ama bu, zannedildiği kadar büyük bir mana ifade etmez. Vatan, sizin gibi gençler sayesinde yükselecektir ve ancak o zaman, hakikaten salaha kavuşacaktır.” (Atasü, 93) Bu anlamda Mustafa Kemal, “*yeniden doğuşun mimarlarını” (Atasü, 4)* yaratmak amacıyla İngiltere’ye burslu öğrenciler gönderir. Yapıta göre Cumhuriyet Dönemi’nde kadının en önemli görevlerinden biri bu bölümde görülür. Vicdan ve Nefise figürleri, İngiltere’de çağdaş bir Türkiye’yi temsil etmeleri ve Türkiye’ye döndüklerinde, aldıkları eğitimi, ulusları için kullanmaları bakımından önemli rol oynarlar. Figürlerin bu bilince sahip oldukları; “*Memleketimize dönüp, çalışmaya vicdanen ve kanunen mecburuz, Nefiseciğim. Mecburi hizmetimiz var. Burada geçirdiğimiz her yıl için Türkiye’de iki yıl; yani altı yıla on iki yıl. Devlete borçlandık.” (Atasü, 63)* sözleriyle verilir.

Toplumsal açıdan bu gelişme, savaşın yıkıcı etkisinden, Cumhuriyet’in yenilikçi bakış açısına hızlı bir değişimi simgeler. Yapıta göre, birkaç yıl önce savaştıkları bir ulusa eğitim için öğrenci göndermek Cumhuriyet’in Türkiye’ye kazandırdığı modern bir bakış açısının başlangıcını belirtir. Bu modern bakış açısı, yapıtta Vicdan ve babası Miralay Hayreddin arasındaki konuşmada geçen, Mustafa Kemal’e ait şu sözlerle anlatılır: “*Milletlerden asla nefret etmeyiniz. Bizim düşmanımız milletler değil siyasetlerdir.” – Mustafa Kemal (Atasü, 55)* Bu söz, Cumhuriyet sonrası, Vicdan ve Nefise üzerinden izlenen bu yenilikçi politikanın göstergesidir.

Yapıtta bu bölümde vurgulanan konu, başta İngiltere’yi düşman toprağı olarak gören Vicdan ve Nefise’nin bile, zamanla buldukları bu yeni uzamı benimsemeleridir. Mustafa Kemal’in ve getirdiği yenilikçi Cumhuriyet rejiminin de onlardan isteği budur. Yazar, kurguda kadın figürler Vicdan ve Nefise üzerinden Türk ulusunun sadece savaşta değil, eğitimde ve demokraside de ileri olduğunu gösterir. Bu durum ile yapıtta, kadının ailedeki rolünden ayrı olarak siyasi anlamdaki başarısına da dikkat çekilir. Aynı yaklaşım, “Erendiz Atasü

Edebiyatı” adlı kitapta, Günseli Sönmez İşçi’ye ait şu sözlerle de desteklenir: “*Yeni düzen Türk kadınının ruhunu canlandırmıştır. Eski düzen kadını salt aile ocağına bağlarken, yeni düzen kadını vatan ocağına bağlamıştır.*” (İşçi, 52)

Kurguda kendilerine verilen görevin bilincinde olan Vicdan ve Nefise figürleri, başta İngiltere’den “*Hey, İngiltere misin nesen! Kalıcı değiliz biz, Türkiye Cumhuriyeti’ne aitiz, imparatorluğuna ‘Dur!’ diyebilen tek ülkeye*” (Atasü, 59) sözleriyle bahsetseler de zamanla yapıttaki söylem, “*Hey İngiltere, biliyor musun, sevdim seni! Gencim, yaşam beni bekliyor; ülkem kurtuldu yok olmaktan, ayağa kalktı; bak, ta uzakta yolumu gözlüyor. Oysa sen yakınsın. Seviyorum seni be İngiltere*” (Atasü, 60) örneğindeki gibi olumlu bir yöne kayar. Böyle bir uzam değişikliğine uyum sağlayabilen Vicdan ve Nefise figürleri üzerinden Cumhuriyet kadınının, toplumsal gelişmenin hızına uyum sağlayabileceği düşüncesi ortaya koyulur. Öğrencilerin İngiltere’deki eğitim hayatına uyumu sonrasında hissettikleri aitlik duygusu da yine, Cumhuriyet Dönemi’nde yaşanan değişimlerin göstergesi niteliğindedir.

Kurgudaki zamanın gerçekliği olan Kemalizm olgusunun en çok Cumhuriyet Dönemi’nde doğmuş nesilde geliştiği ve benimsendiği düşüncesi okuyucuya verilir. Bunun sebebi, yapıtta sıklıkla tekrarlanan “*yeniden doğuş*” düşüncesinin, Mustafa Kemal’in ilkeleri ile gerçekleştirilebileceği fikrinin öncelikli olarak bu nesilde ortaya çıkmasıdır. Bu döneme ait figürler olan Vicdan, Raik ve Nefise figürleri üzerinden Kemalizm düşüncesinin bu neslin insanında bıraktığı derin etkiler anlatılır. Yapıtta göre bu figürlerde Kemalizm olgusu, doğuştan gelen ve benliklerinden ayıramayacakları bir parçadır. “*Kitaptaki kişiler; Vicdan, kardeşleri, kocası Raik ve arkadaşı Nefise için Kemalizm, soludukları hava gibi içlerine işlemiş ortak bir varlık.*” (Atasü, 274)

I.III. CUMHURİYET SONRASINDA YAŞANAN SİYASİ / SOSYAL DEĞİŞİMLER

Yazar tarafından ele alınan bir başka önemli durum ise Cumhuriyet sonrası, ülkenin çok partili sisteme geçtiği yıllarda yaşanır. Bu dönemde ülkede yaşanan siyasi ve sosyal değişimler yapıtta da çeşitli figürler ve olaylar üzerinden yer bulur. Yapıtta da önemli yer kaplayan, döneme ait siyasi olaylardan biri Kore Savaşı'dır. Savaşa asker gönderilmesi muhalefet tarafından: "Türk gencinin kanının Amerika'ya satılması" ¹ şeklinde eleştirilmiştir. Yapıtta göre savaşın Cumhuriyet tarihi açısından önemi, bu dönemdeki siyasi değişimler sonucu ortaya çıkan liberalleşme ağırlıklı, Amerika yanlısı bir politikayı temsil etmesidir. Bu savaşın, dönem insanı üzerindeki etkisi, Vicdan'ın kardeşi Cumhur figürü üzerinden anlatılır. Bu anlatımda yazar, Cumhur'un ablasına yazdığı mektuplarla geriye dönüş tekniği kullanılır. Dönemin siyasi ve toplumsal olaylarındaki değişim, Cumhur'un mektuplarında kullandığı söylemdeki değişimle gözlemlenir. Bunun yapıttaki örnekleri; "*Mektuplarda iki ritim ayırdediyordu, Vicdan. Postal seslerini andıran, kısa, katı vuruşlar... Öte yandan, hafifçe hüznü bir duyarlılıkla akan uzunca tümceler.*" (Atasü,134) "*Mektuplarda coşku, bir daha hiç böylesine, var olmadı...*" (Atasü, 136)

Ele alınan dönemde yaşanan, "ezanın Arapça okunması" gibi değişimler, Kemalistler tarafından, Atatürkçü düşünceye karşı bir anlayış olarak görülmüştür. Bu durum, en yakın aile fertlerinde bile görüş ayrılıklarının meydana gelmesine neden olur. Dönemin, yapıttaki bir diğer toplumsal önemi, Kemalist ideolojiye bağlı bireylerde de önemli değişimlerin meydana geldiğini göstermesidir. Yazar, bu değişimleri Vicdan'ın ortanca kardeşi Burhan figürü üzerinden okuyucuya verir. Kurguda, Kemalizm'in en büyük destekçilerinden olan, idealist karakteriyle hem savaşta hem de ailesi içinde dikkat çeken Burhan figürünün liberalizm politikasıyla hedeflerinin değiştiği görülür. Yazar bu değişimi şu sözlerle açıklar: "*Kardeşim*

¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Tugay%C4%B1

gözünü hırs bürümüş bir serbest meslek erbabı. Hani o idealist Burhan, bakışları kıvılcımlı genç subay. Şimdi, maddi gönence ve güce duyulan sınırsız arzu tehlikeli bir yangın tutuşturuyor gözlerinde. Yakıyor, yıkıyor, eziyor, başarıyor! Yeni bir insan tipi Türkiye için...” (Atasü, 169) Bu durum, yapıtta dış gerçekliğin figürler üzerinde etkisini en belirgin gösterdiği durumlardan biri olması açısından önemlidir. Yazar, Burhan gibi kendi ideolojisine bağlı bir figürün bile etrafındaki siyasi ve sosyal olayların etkisiyle değişebileceğine dikkat çeker: *“Nerden nereye geldin Burhan? Öfken ve nefretin eskisi gibi, ancak hedeflerin değişti...” (Atasü, 170)* Burhan figürü kurguda, ekonomik sebeplerle zamanın iktidarına yakınlaşmak için Kemalist fikirlerinden ödün vererek karakterinde köklü bir değişime yol açar: *“Kardeşi Burhan, Demokrat Parti iktidarı ile birlikte kol gezmeye başlayan bölgeciliğe teslim olmuştur; bundan yararlanmak istemektedir, siyasi ve maddi çıkarları için!” (Atasü, 187)*

Figürdeki değişimi anlatırken yazarın kurguda yer verdiği bir başka konu da Burhan'ın doğum yerini Selanik yerine İzmir olarak değiştirmesidir. Burhan figüründe, doğduğu toprakları inkar etmesine yol açacak bir değişimin olması, siyasi olayların, figürlerin kimliği üzerinde de bir baskıya yol açtığına dikkat çeker. *“Hiç üşenmeden mahkemelere gidip, tanıklar gösterip, İzmir’de doğduğu masalını yasallaştıran adam daha nelere kadir? Bu kimse sevdiğim kardeşim olamaz” (Atasü, 188)*

I.IV. CUMHURİYET SONRASI DARBE DÖNEMİ:

Kurguda ele alınan geniş zaman aralığında siyasi ve toplumsal boyutta çeşitli değişimler yaşanmıştır. 1960 darbesi ile sona eren Demokrat Parti rejimi bunlardan biridir. Yapıtta geçen bu siyasi değişim kurgudaki toplumsal yapıya da yansımış ve Vicdan'ın kızı figürü üzerinden yapıtta yer bulmuştur. Yazar, bu dönemde siyasi anlamda baskının azalması sonucu daha

liberal ve özgürlükçü bir toplumun oluştuğu vurgusunu yapar. Bunu yaparken kurgudaki geçmiş dönemlere ait figürlerle, günümüze yakın döneme ait Vicdan'ın kızı figürünün karşılaştırmasına yer verir. Bu karşılaştırma sonucu, figürler arasında özellikle Kemalizm ilkesine bağlılık anlamında önemli farklılıklar gözlemlenir. Yazar, ülke tarihinin farklı dönemlerine ait siyasi ve toplumsal görüşleri yansıtarak değişen zaman ve gerçekliğin bu düşünceler üzerindeki etkisini gösterme amacındadır.

Erendiz Atasü yapıt boyunca çağdaş ve Kemalist bir söylem içindedir. Yapıtın sonlarına doğru Vicdan'ın kızı figürü üzerinden daha farklı bir söyleme geçiş yapmıştır. Özellikle Vicdan ve Raik figürleri ile okuyucuya aktardığı Kemalizm düşüncesine Vicdan'ın kızı figüründe fazla yer vermez. Vicdan'ın kızı figürü, zaman zaman annesinin Mustafa Kemal'e olan bağlılığını sorgulayan bir figür olarak da ele alınmıştır: *“Mustafa Kemal dayıma göre dünyanın en büyük insanıydı. Emperyalizme karşı dövüşmüş devrimciye saygı duyuyordum elbette ama nerden bakılsa bir küçük burjuva önderiydi! Ona tapılmasını yadırgıyordum. Mustafa Kemal annemle babamın, dayımın kuşağı için varoluşlarının temel yapı taşlarından biriydi; bunu kavramakta zorlanıyordum.”* (Atasü, 179) Vicdan gibi Mustafa Kemal'e ve ülkeye kazandırdıklarına kalpten bağlı bir figürün kızında bu durumu yadırgayacak kadar önemli bir değişimin görülmesi, siyasi ve toplumsal olayların figürlerin hayat görüşünde zaman içinde büyük değişimler olabileceğine dikkat çeker.

Yapıtta göre, 1960 yılına kadar Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in ilanı, Kore Savaşı gibi olaylar bireyleri siyasetle iç içe tutarak millet bilincinin taze kalmasını sağlamıştır ancak Darbe Dönemi sonrası vatanseverlik duygusunun azaldığı ve figürlerin geçmişteki ulusal değerlerden koptuğu anlatılır. Yazar, bu dönemde ortaya çıkan modernleşme ve özgürlükçü düşünce akımının, figürlerin ülke tarihine olan ilgilerini azaltarak onları Cumhuriyet'in getirdiklerinden uzaklaştırdığı düşüncesini verir.

II. KOŞULLARIN YARATTIĞI KADIN FİGÜRLER

II.I. KURTULUŞ SAVAŞINDA KADIN: “FİTNAT HANIM”

Yapıtta figürlerin kurgudaki rolü ile sosyal yaşamdaki gerçekliği bir arada ele alınmıştır. Buna en iyi örnek, yazarın, Fitnat Hanım figürünü yaratırken anneanesi Elmas Hanım’dan esinlenmesidir. Gerçek hayatla kurulan bu paralellik sayesinde toplumsal olayların kişiler üzerinde yarattığı değişimin daha iyi görülmesi sağlanır. Yazarın bu anlamda kullandığı bir başka araç da figürlerin isimleridir. “Doğru düşünme gücü” anlamına gelen “Fitnat” sözcüğü, çok büyük zorlukların yaşandığı yıllarda, tek başına üç tane çocuğu başarıyla yetiştirmiş bir figür için kullanılır.

Fitnat Hanım, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında zorluklar içinde yaşamış, Balkan Savaşı sırasında kocasını yitirmiş dul bir kadındır. Fitnat Hanım’ın hayatını en derinden etkileyen siyasi gelişme 1923 Mübadelesi olmuştur. Selanik’te yaşadığı hayatı bırakıp üç çocuğuyla Alaşehir’e göç etmesi, hayatına bambaşka zorluklar katmıştır. Bu zorluklarla mücadelesi, belli ölçüde karakterinde değişime sebep olarak çocuklarına aktaracağı değerleri de şekillendirmiştir.

Yapıtta yaygın olarak karşılaştığımız güçlü, azimli kadın betimlemesi Fitnat Hanım ile başlar. Bağımsızlık mücadelesini yaşamış, özgürlük fikrine kendini adanmış biri olması, figürün güçlü karakterini oluşturan temellere dayanır. Yıpratıcı bir savaş döneminde ayakta kalmaya çalışan Fitnat Hanım, bu zamanda sağlam bir duruş kazanmıştır. “*Gençliğim sürgünlerle, göçlerle, ölümlerle geçti, yoklukla. Eldeki avuçtaki bitti. Yorgunum. Çocuklarımı okuttum, onca sıkıntıya göğüs gerip de.*” (Atasü, 225) sözü, yapıtta Fitnat Hanım’ın yaşadığı zorlukları ve zorluklarla mücadelesini özetler niteliktedir.

Yıllar boyu savaşın getirdiği zorluklarla mücadele etmesi, Fitnat Hanım'ın, yaşama hırsıyla dolu, ulusal kurtuluşun özlemiyle yoğurulmuş bir karakter oluşturmasını sağlar. Figür, gençliğinde özümsemiği ulusalcı duyguları kızına da aktarır. Kemalizm'in şekillenmesinde ve yeni nesillerle vücut bulmasında en önemli pay sahiplerinden biridir. Yapıtta anne ve kızın, ilk zamanlarda hayata bakış açılarındaki benzerlikleri, Fitnat Hanım'ın değerlerini kızına aktarma konusundaki başarısını gösterir. *“Bir kuşak önceki kuşaktan doğuyor, bir sonraki kuşağa batıyordu. İki kaynaşmanın arasında yükselen ve alçalan bir dalga gibi, geçici bir süreçti ayrı kimlik. Annemin var oluşu benimkinden eriyordu.”* (Atasü, 204) Erendiz Atasü'nün üzerinde durduğu noktalardan biri, benimsenen değerlerin nesilden nesle geçerek yaşayabileceğidir. Bu anlamda Fitnat Hanım'ın kurmacadaki önemli bir diğer işlevi, Kurtuluş Savaşı yıllarında tanıdığı ulusalcılık ve Kemalizm gerçeklerini benimseyerek çocukları ve torunlarına, bu ideallerden ayrılmayacak, zorluklara karşı yaşam mücadelesini sürdürecektir, her daim güçlü bir karakteri oturtmasıdır.

Ele alınan döneme ait siyasi ve toplumsal gerçekliğin Fitnat Hanım üzerinde etkisini gösterdiği bir başka zaman da Kurtuluş Savaşı sonrasıdır. Savaşın getirdiği yoksulluk ve sefalet, Fitnat Hanım'ı yeni bir mücadele içine itmiştir. Yapıt boyunca güçlü ve kararlı bir figür olarak anlatılan Fitnat Hanım'ın, bu dönemde, yaşadığı zorluklar sebebiyle mücadelecilik ruhunu kaybettiği aktarılır. Kurguda bu durumun sonucu olarak Fitnat Hanım, bağlı olduğu değerlerden ödün vermiştir. Ele alınan dönemde Mustafa Kemal ile görüşmeye giden kızı Vicdan'a, Gazi'den para alması için ısrar etmiştir. Bu durumu annesinin yaşam algısına yakıştıramayan Vicdan'ın teklifi reddetmesini de öfkeyle karşılamıştır: *“Kendini adam sanıyorsun değil mi? Sayesinde okuduğun ananı hor görüyorsun. Kimler ne işler için Gazi'ye çıkıyor, sen kibriden ayağına gelmiş fırsatı tepiyorsun. Kendini kurtardın, bizi umursamıyorsun.”* (Atasü, 227) Burada, ele alınan savaş sonrası yoksulluk ve muhtaçlık gerçekliğinin, Fitnat Hanım figürü üzerinde yarattığı etkiler gözlemlenir. Eskiden sahip

olduğu; ulusal değerleri, başta para olmak üzere her şeyin önüne koyan hayat görüşü değişime uğramıştır. Bu durum “Erendiz Atasü Edebiyatı” kitabında, Günseli Sönmez İşçi’ye ait şu sözlerle yer bulur: “*Gençliğinde ülkesine bağlı mücadeleci; yaşlılığında ise yaşadığı hayata, yokluğa, zorluklara isyan eden bir karakter görürüz.*” (İşçi, 216) Fitnat Hanım gibi mücadeleci bir karakterin yaşadığı bu değişim, siyasi ve ekonomik koşulların figürler üzerindeki etkisini gösterir.

II.II. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KADIN; VİCDAN

Erendiz Atasü, Cumhuriyet Dönemi’nde kadının rolünü yapıttaki Vicdan figürü üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nin getirdiği sosyal ve siyasi değişimler, figürün hayata bakışını şekillendirerek kurgudaki birçok olayın yaşanmasına neden olur. Aynı zamanda, yapıtın odak figürü durumunda olması sebebiyle, Vicdan, diğer figürlerle ilişkilerinde de, Cumhuriyet’in ilanıyla ülkede meydana gelen yenileşme ve yapılanma çalışmalarının yarattığı değişimi yansıtır.

Vicdan figürü, Cumhuriyet Dönemi’nin siyasal bir getirisi olan Kemalizm kavramıyla ilişkilendirilerek anlatılmıştır. Yazar, yapıt genelinde Vicdan figürünü anlatırken kullandığı duygu ve düşünce betimlemeleriyle, Kemalist düşüncenin getirdiği ulusalcı ruhun ve vatanına faydalı olma arzusunun figürle tam anlamıyla ilişkilendirilmesini sağlar.

Yapıtta göre Kemalizm olgusuna bağlılık, en fazla Cumhuriyet Dönemi’nde doğmuş nesilde görülür. Yapıtta bu nesle ait öne çıkan figür olan Vicdan’da Kemalizm olgusu, Mustafa Kemal’le olan ilişkisiyle okuyucuya aktarılır. Yazar, Cumhuriyet Dönemi’ndeki siyasi ve toplumsal olayların Vicdan figürü üzerindeki etkisini anlatırken, Mustafa Kemal’i bir figür olarak kurguya dahil etmiştir. Mustafa Kemal’in sadece manevi bir değer olarak kalmayıp

fiziksel olarak yapıtta yer bulması, yazara, döneme ait ulusuna fayda sağlama gerçekliğini ve bu gerçekliğin diğer figürler üzerinde yarattığı etkiyi okuyucuya daha iyi aktarma olanağı sağlar. Yapıtta Vicdan ve Mustafa Kemal figürleri arasında anlatılan, hayranlık ve duygusallık unsurlarını birleştiren ilişki, Kemalizm olgusuna bağlılığın bu dönemde ne denli kutsal kabul edildiğini anlatması açısından büyük önem taşır. Vicdan ve Nefise'nin İngiltere'de kaldığı dönemde, kızların Mustafa Kemal'a olan bağlılığına tanık olan İngiliz ev sahibi bayan, bu durumu şu sözlerle anlatır: “*Vicdan ve Nefise'nin vatanlarını kurtaran kahramana duydukları sevgiyi ve hayranlığı anlıyordu, tabii; ancak, böyle bir bağlılık onun deneyimlerinde yoktu. Kızların Mustafa Kemal aşklarını, ancak Katolik rahibelerinin İsa aşklarına benzetebiliyordu; İsa'nın yüzüğünü taşıyan bakirelerin...*” (Atasü, 71)

Yazar, Vicdan figürüyle ilişkilendirdiği Kemalizm'i okuyucuya yansıtırken ‘Dorukta’ bölümünde yer verdiği “Uludağ'ın Zirvesi” kavramını bir motif gibi ele almıştır. Vicdan ve kardeşlerinin tırmandığı Uludağ, Kemalist coşkuyu simgeleyen bir uzam olarak kullanılmıştır. Buna örnek olarak Vicdan figürünün, dağın tepesinde oturduğu süre boyunca Mustafa Kemal'i yanında hissetmesi gösterilir. Kardeşleri ve Mustafa Kemal'in hayali ile zirveye çıktıktan sonra Vicdan'ın daha özgüvenli ve hayata karşı daha olumlu bir hal aldığı görülür. Yapıtta göre, bu durumun etkisiyle, Vicdan'ın ülke çıkarları için verdiği mücadele de artmıştır. Dolayısıyla yapıttaki dağ motifi, ülkenin ‘yeniden kuruluşunu’ ve Kemalist ideolojiyi ifade etmesi açısından önemlidir.

Yazar, yapıtı ortaya çıkarırken geriye dönüş tekniğinden bir araç olarak sıklıkla yararlanır. Yapıtta bu tekniğin kullanımı, Vicdan ve Raik başta olmak üzere çeşitli figürler arasındaki mektuplarla da görülür. Erendiz Atasü, mektupların yapıtı oluşturmadaki önemini farklı bir yazıda kendisi de şu sözlerle anlatır: “*Annemin ölümünden sonra, ondan kalanları incelerken, 1930'larda ve '40'larda, babamla birbirlerine yazdıkları tomar tomar mektupları*

bulmasaydım, bu kitap kaleme alınmazdı.” Yazarın belge niteliği taşıyan mektuplara yer vermesi, kurgu ile tarihsel gerçekliği iç içe aktarma düşüncesinden kaynaklanır. Bu belgeler ışığında dönemin koşulları ve bu koşullar altında insan ilişkileri hakkında okuyucuya daha gerçekçi bilgiler aktarılır. Buna en iyi örneklerden biri, Vicdan’ın görevdeki kocası Raik’e yazdığı mektupta görülür: “*Biliyor musun, sana hasretimi unuttuğum tek bir yer var, sınıf!*” (Atasü, 254) Vicdan’ın bu sözü, Cumhuriyet sonrası Türk kadının, görevini her şeyin üstünde tutan idealist bakış açısını anlatması bakımından yapıtta önemli rol oynar. O dönemde Ankara’da İngilizce öğretmenliği yapan Vicdan, vatanına karşı sorumluluğunu, Antalya’da görevde bulunan ve aylardır göremediği kocasına duyduğu sevginin önünde tutar.

II.III. DARBE DÖNEMİNDE KADIN; VİCDAN’IN KIZI

Kurgu ve uzamın son parçası olan darbe sonrası dönem, Vicdan’ın kızı figürü üzerinden anlatılmıştır. Yazarın her figüre bir isim verirken Vicdan’ın kızını bir isimle adlandırmaması, yapıtta figürü diğerlerinden ayıran özelliklerden biridir. Vicdan’ın kızı figürü, yapıtta anlatıcı olarak da okuyucunun karşısına çıkar. Yapıt boyunca 3. tekil şahıs üzerinden yapılan anlatım Vicdan’ın kızı figürünün kurguya dahil olmasıyla “ben” diline döner. Bu durum, Cumhuriyet’in tarihsel gelişimine çağdaş bir gözle bakılmasını ve dışarıdan bir gözlemcinin tarafsız bir bakış açısıyla bu tarihsel işleyişi yorumlamasını sağlar.

Kurgudaki her dönemde olduğu gibi Cumhuriyet sonrası dönemde de çağın gerçekleri bireyler üzerinde etkili olur. Yazara göre bu dönemde, değişen toplumsal yapı, bireyleri ulusal duygulardan uzaklaştırarak modern çağın getirdiklerine yönlendirmiştir. Bu durumun simgesi olarak verilen Vicdan’ın kızı figürü, Batı’ya açılan toplum yapısı ve ulusal ruhtan uzaklaşan siyasi politika sebebiyle annesinin sahip olduğu milliyetçilik duygusuna aynı ölçüde sahip değildir. Figür, ‘Vatan’ kavramına ailesine kıyasla daha az duyarlıdır. Bu durumun sebebi

olarak figürlerin doğdukları ve içinde büyüdükleri; savaş, dış politika, ülkedeki yönetim anlayışı gibi olguları kapsayan çevresel gerçeklikler gösterilir. Kurguda, ülkenin en yoksul zamanında yaşamış Vicdan ve Fitnat Hanım gibi figürlere göre daha varlıklı şartlarda büyüyen Vicdan'ın kızı figüründe ailesine benzer bir mücadelenin gerekmemesi, figürün ulusal değerlerin farkındalığından uzakta kalmasına neden olmuştur. Savaş gerçekliği içinde büyüyen Fitnat Hanım ve Vicdan figürlerine kıyasla Vicdan'ın kızı figürünün ülkesi için emek harcayan ulusalcı yanı çok öne çıkmamıştır. Vicdan'ın kızı figürünün ailesine benzer bir mücadelenin içinde olmaması, Cumhuriyet ve Kemalizm olgularına daha soyut kalarak dışarıdan bir bakış açısı ile yorumlamasına neden olur. Kuşakların Cumhuriyet'e bakışını ele aldığı yapıtında yazar, 3. kuşağın daha yüzeysel ve duygusal anlamda yoksun görüşlerine Vicdan'ın kızı figürü ile yer verir.

Yapıtta, Vicdan'ın kızı figürünün bir başka işlevi de çağdaş Türk kadınının, geçmiş dönemdeki mücadele sonucu ortaya çıktığını göstermesidir. Kurguda siyasi ve toplumsal etkiler sonucu yıllar boyunca değişen değerler ve gerçeklikler anlatılmıştır. Bu süreç boyunca kadın figürler, 'yeniden doğuş' adına verdikleri mücadele ve Kemalizm'e bağlılıklarıyla ön plandadır. Kadın figürlerin, Cumhuriyetle birlikte kurulan değerleri yüceltmek için büyük emek harcadıkları dile getirilir. Kurgudaki işleyişin son parçası olan Vicdan'ın kızı figürüyle ise bu değerlerin, modern bir hayata geçişi okuyucuya verilir. Cumhuriyet yılları ve öncesinde yapılan mücadele sayesinde çağdaş ve aydın Türk kadınının doğduğu fikri ele alınmıştır. "*Acılı ve kanlı ülkemle, zavallı ve acımasız ülkemle ne büyük çelişki var aramda! Ben bu çelişkiden yaratıldım! Yüzyılın başlangıcıyla bitişinin dar sarmal aralığında, yere serilmiş bir halkın yaralı çocuklarında –diriliş mucizesinin yaratıcılarından – doğan ben!*" (Atasü, 260)

SONUÇ

Erendiz Atasü'nün “Dağın Öteki Yüzü” adlı yapıtında, Cumhuriyet'in kuruluş ve gelişim süreci anlatılır. Bu süreç içerisinde bireysel ve toplumsal boyutta değişimlerin yaşandığı vurgulanır. Yazar, bu değişimleri figürlerin yaşamları üzerinden okuyucuya aktarır. Kurgunun temellendirildiği Kurtuluş Savaşı, Kore Savaşı, mübadele ve Cumhuriyet'in ilanı gibi tarihsel olayların figürlerin hayatlarında yarattığı yenilikler incelenir.

Yapıtta öne çıkan durumlardan biri, kadınların, Cumhuriyet'in sağlam temellere dayandırılması sürecinde oynadığı önemli rolün anlatılmasıdır. Bu anlamda kadın figürler yapıt boyunca ön plandadır. Yapıt genelinde Fitnat Hanım, Vicdan ve Vicdan'ın kızı olmak üzere üç ayrı dönemi temsil eden kadın figürden bahsedilir. Siyasi ve toplumsal değişimler karşısında bu üç figürün gösterdiği davranışlar, o dönemdeki kadınların benimsediği genel anlayışı anlatmak için kullanılır. Yapıtta Fitnat Hanım figürüyle Cumhuriyet'i kurmak için verilen mücadele, Vicdan ve Nefise figürleriyle de onu sağlamlaştırmak için atılan büyük adımlar anlatılır.

Yapıtta, geriye dönüş gibi tekniklere bir araç olarak yer verilmiştir. Bu tekniğin kullanımı, özellikle yazarın, gerçek hayattan aldığı mektuplara yapıtta değinmesiyle olur. Yapıtta ayrıca, Cumhuriyet, demokrasi, Kemalizm gibi kavramların özümsemesinin ne kadar zor olduğu ve bu olguların toplumca kabul edilmesinin büyük çaba gerektirdiği fikri vurgulanır.

Yapıt genelinde, kadının varoluş mücadelesi üzerinde durulur. Toplumsal boyuttaki değişimlerden anne kimliğindeki kadınların daha çok etkilendiği ancak kendilerinin ve çocuklarının hayatı uğruna, değişime uyum sağlamak için her fedakarlığı yaptıkları düşüncesi ele alınır. Koşullar ne kadar olumsuz olursa olsun kadının mücadeleden vazgeçmeyeceği iletisi verilir. Bu mücadelecî ruhtan dolayı, Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkenin adeta baştan

yapılanmasında ve modernleşme adına yapılan tüm çalışmalarda kadının rolünün yadsınamaz olduğu görülür.

“Dağın Öteki Yüzü” yapıtı, Cumhuriyet öncesi zamandan başlayıp modern döneme kadar uzanan geniş zaman aralığıyla, ülkenin tarihini, döneme damga vuran olaylar üzerinden okuyucuya anlatır. Yapıt, Cumhuriyet’in ülke düzeninde etkin hale getirilmesine geniş bir yelpazede bakarak toplumsal olayların birbiriyle bağlantılı olduğunu ve bir bütün halinde değişimi getirdiğini anlatır. Bu değişim, figürlerin hayatlarında meydana gelen farklılıklarla işlenmiştir. Figürlerin toplumsal değişimlere gösterdiği tepkiler, yazar tarafından incelenir. Bu gözlem, siyasi olayların, bireylerin tüm yaşamanı kapsayan olumsuz etkilerinin olabileceğini göstermenin yanında, kadınlar başta olmak üzere Cumhuriyet döneminde etkin rol oynamış insanların mücadelecı ruhunu da ortaya koyar.

KAYNAKÇA

1. Atasü, Erendiz. Dağın Öteki Yüzü. İstanbul: Everest Yayınları, 2008.
2. http://www.e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/mayis_haziran96/15.pdf
3. İşçi, Günseli Sönmez. Erendiz Atasü Edebiyatı. İstanbul: Can Yayınları, 2014.